

*Логвиненко Є.С., здобувач кафедри
державно-правових дисциплін
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

СМЕРТНА КАРА У ДАВНЬОРИМСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Правова реформа в Україні, передбачає оптимізацію інституту покарань. Як особлива форма державного примусу покарання впливає не лише на особу засудженого та його найближче оточення, а й на певні соціальні процеси. Тому при проведенні цієї реформи важливо враховувати не тільки здобутки сучасної юридичної науки, а й досвід минулого. Оскільки римське право мало великий вплив на правову систему як України, так і Європи, значний інтерес науковців викликає історія становлення та генеза системи покарань у Давньому Римі.

Давньоримське кримінальне право зберігало риси родового ладу і було тісно пов'язане з релігією. При визначенні покарання за злочини пріоритетними були не закони, а звичаї та традиції.

Смертну кару застосовували у Римі з найдавніших часів. На думку дослідника Г.І.Тираспольського, її можна поділити на традиційну та особливу. За ступенем жорстокості традиційна страта розділяється на п'ять розрядів: звичайну, кваліфіковану, помірковану, пом'якшену, психологічну.

Особлива смертна кара включає шість різновидностей: побиття камінням, призначення актором-смертником, екзотична страта (затоптування, розривання тіла, перепилювання, зморення голодом, підвішування на гак, насильне кровопускання, та ін.), децимація (страта кожного десятого воїна), страта як завершення катування (забиття до смерті палками, ланцюгами, плітями і т. ін.), ритуальна. Окремо виділено особливу смертну кару тому, що вона, як правило, не передбачалася римським законодавством. Або ж, як ритуальна страта, являла людські жертвоприношення відповідно до давньоримських релігійних уявлень та обрядів.

Стосовно звичайної страти, то вона проводилася такими способами: відрубання голови, закалювання мечем або ножом, перерізання горла, придушення, скидування з Тарпейської скелі, утоплення, позбавлення життя за допомогою отрути.

Обезглавлення проводилося мечем (animadversio gladio), або сокирою (percussio secūri). Які злочини так каралися, джерела не повідомляють. Однак, за свідченням античних істориків, обезглавлення сокирою вищих сановників вважалося у Давньому Римі ганебною стратою. Оскільки сокира застосовувалася для умиротворення жертвених тварин.

Закалювання мечем або ножом було доволі нечастим. Зазвичай це покарання застосовували під час бойових дій і вважалося почесним. Придушення (strangulatio) мало два технічних різновиди: з підвішуванням і без нього. Перше передбачено для рабів, а друге – для впливових осіб. Проте, таке покарання було принизливим для римлян.

За Законами XII таблиць, скидування з Тарпейської скелі (dejiçere e saxo Tarpejo) застосовувалося до римських громадян за кровозмішування – інцест (incestum), лжесвідчення (testimonium falsum), а до рабів – за крадіжку (furtum manifestum). Інколи зі скелі скидували за заняття магією чи астрономією, або ж за опозиційну діяльність владі. За опір владі також могли покарати утопленням (poenā aquālis) або отруєнням.

Кваліфікована страта у Давньому Римі вважалася особливо ганебною і традиційно включала: спалення, розірвання звірами, розп'яття на хресті, умиротворення на фурке (furcā) – станку для катувань і страт, утоплення в шкіряному мішку, закопування живим у землю.

Як вияв помсти, рівнозначного покарання за Законами XII таблиць спалення (crematio) застосовували за підпал. Розірванням звірами (objicere bestiis) карали рабів та військовополонених. За збройний виступ проти влади доволі поширеним було розп'яття на хресті (damnatio in cruce) і вважалося найбільш ганебним покаранням. Одна з наймасовіших страт розп'яттям відбулася після придушення повстання Спартака (74-73 рр. до н.е.). Тоді було страчено шість тисяч рабів. Перебіжчики каралися смертю на фурке. А за вбивство близьких родичів, або особи високого рангу загрожувало утоплення у шкіряному мішку (poenā cullei). Але обов'язковим було визнання вини звинуваченим. Винних у вбивстві сікли палицями, потім зашивали у мішок разом із собакою, півнем, змією і мавпою та кидали у ріку або море. Закапування живим у землю (supplicium more majōrum) застосовувалося до весталок, які порушили обітницю і втратили невинність.

Поміркована страта (liberā facultas mortis) застосовувалася лише з дозволу правителя. Суть її полягала в тому, що під наглядом офіційних осіб засудженому надавалася можливість здійснити акт самогубства. Присуджувалася вона лише сановникам та їх близьким.

Рішення про проведення психологічної страти (damnatio memoriae – ignominia post mortem) приймалося сенатом і передбачало скасування законів і розпоряджень померлого імператора. За свої непристойні діяння його ім'я викреслювалося з усіх державних документів.

Якщо звернути увагу на час виконання смертної кари, то у період республіки страчували відразу після винесення вироку. За часів існування імперії традиційною стала відстрочка виконання вироку від тридцяти днів до одного року. Римське законодавство передбачало нагляд над стратами. Здійснення його покладалося на трьох уповноважених чиновників (tresviri capitales – tresviri nocturni).

На початку II ст. до н.е. смертну кару для римських громадян замінили вигнанням (exilium), однак у період громадянських воєн вона була відновлена і часто поєднувалася з конфіскацією майна.

Отже, смертна кара у Давньоримській державі значно ускладнилася і ще більше диференціювала залежно від соціального стану винного і потерпілого. Це покарання вирізнялися надзвичайною суворістю, воно мало на меті не тільки відплатити злочинцеві за скоєний злочин, а й завдати йому якомога більших страждань.